

Nr 140.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statsbidrag för budgetåret 1941/42 till undervisningslokaler för folkskoleväsendet m. m.; given Stockholms slott den 21 februari 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 februari 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Enligt 1941 års åttonde huvudtitel, punkt 145, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1941/42

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,690,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler ett förslagsanslag av 180,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av 900,000 kronor;

dels ock till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag ett förslagsanslag av 3,100,000 kronor.

Jag anhåller att nu få anmäla dessa anslagsfrågor.

1. Gällande bestämmelser.

Skoldistrikt äger jämlikt kungörelsen 1936: 45 (senaste lydelse se kungörelserna 1939: 363 och 1940: 431) uppbära följande slag av statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet:

1. **Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler.** Bidraget utgår med som regel tre fjärdedelar av de styrkta kostnaderna för sådana byggnadsföretag, till vilkas utförande Kungl. Maj:t lämnat tillstånd. Kostnaderna må dock icke överstiga den högsta kostnadssumma, som fastställts samtidigt som tillståndet lämnats. Bidraget fördelas på 25 år.

2. **Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler.** Detta utgår med 150 kronor årligen för varje klassrum och gymnastikrum, som icke tagits i bruk före den 1 juli 1912. Bidragstiden är beroende av lokalernas ålder på så sätt, att statsbidrag i regel utgår till och med det redovisningsår, under vilket 24 år förflutit efter det lokalen först togs i bruk.

3. **Hysesbidrag,** som i regel utgår med en tredjedel av den erlagda hyran.

4. **Underhålls- och materielbidrag.** Detta utgår numera (jfr propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen, sid. 151) med 25 kronor för varje skollokal, som tillhör skoldistriktet, och med 12 kronor för varje av distriktet förhård sådan lokal.

5. **Tjänstebostadsbidrag,** som utgår årligen för sådana lärare, för vilka avdrag, motsvarande bostadsersättning, göres å skoldistrikt tillkommande statsbidrag till lärarlöner. Bidraget är bestämt till 160 kronor för ordinarie manlig folkskollärare, 120 kronor för ordinarie kvinnlig folkskollärare samt 80 kronor för annan lärare.

2. Förslag till ändrade bidragsgrunder m. m.

De jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade sakkunniga för utredning rörande aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, *folkskolans besparingssakkunniga*, ha den 24 augusti 1940 avgivit betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet m. m. (statens offentliga utredningar 1940: 24).

Förslaget innebär i huvudsak, att bidrag till anskaffande av nya undervisningslokaler skall utgå med visst fastställt belopp för varje i en skol-

anläggning ingående statsbidragsberättigad lokal (klassrum, gymnastiksal m. fl.). Bidraget skall sättas i relation till de byggnadskostnader och ur dem härledda kubikpris, som för varje byggnadsföretag fastställts såsom skäliga. Vidare skall bidrag kunna utgå till ombyggnads- och restaureringsarbeten med viss kvotdel av kostnaderna. Statsbidragsbestämmelserna böra enligt de sakkunnigas mening utfärdas så, att det blir möjligt att i undantagsfall bereda ekonomiskt mindre bärkraftiga kommuner särskilda förmåner. Åtgärder för åstadkommande av ett lämpligare förfaringssätt vid handläggningen av byggnadsärenden föreslås. Därest någon förskjutning av fördelningen mellan staten och kommunerna av kostnaderna för folkskoleväsendet anses böra komma till stånd, bör avskaffandet av tjänstebostadsbidraget i främsta rummet komma i fråga. Med en dylik åtgärd bör emellertid anstå till en lämpligare tidpunkt. De sakkunniga ha framhållit angelägenheten av att frågan om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärarpersonalen klarlägges.

Yttranden över betänkandet ha avgivits av vederbörande myndigheter, 1940 års civila byggnadsutredning, kommunalskatteberedningen m. fl.

Kommunalskatteberedningen har därvid framhållit, att de sakkunnigas förslag visserligen syntes medföra en bättre anpassning av statsbidraget till nödvändiga kostnader för skolbyggnader. Förslaget medförde även, att bidrag ej kunde utgå till anordningar, som förutsatte onödigt hög standard. Det hade emellertid icke utformats med tillräckligt beaktande av kommunernas olika förmåga att bestrida kostnaderna. I syfte att avhjälpa denna brist har beredningen föreslagit, att de av de sakkunniga förordade bidragen till nya undervisningslokaler liksom även underhålls- och materielbidragen samt tjänstebostadsbidragen differentierades med hänsyn till det kommunala skatteunderlaget, d. v. s. antalet skattekronor per invånare.

I anledning av bland annat kommunalskatteberedningens yttrande ha vederbörande myndigheter och tidigare hörda sammanslutningar m. fl. avgivit förnyade utlåtanden i ärendet.

Då jag, såsom av det efterföljande framgår, icke är beredd att nu taga ståndpunkt till andra ändringsförslag än sådana, som kunna lösas inom ramen av nu gällande bidragssystem, anser jag mig icke böra i detta sammanhang i vidare mån än nu skett ingå på de sakkunnigas huvudförslag. Däremot vill jag upptaga vissa detaljfrågor, som torde kunna övervägas fristående från huvudförslaget.

B y g g n a d s ä r e n d e n a s h a n d l ä g g n i n g. Enligt gällande bestämmelser skall skoldistrikt, som önskar komma i åtnjutande av byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler, till statens folkskolinspektör ingiva ansökning om tillstånd till byggnadsarbetets utförande och bidrag till byggnadskostnaderna. Ansökningen skall vara åtföljd av bland annat handlingar, utvisande att skoldistrikt beslutat uppföra de lokaler, för vilka bidrag begäres, av folkskolinspektören granskade huvudritningar med därtill hörande situationsplan samt arbetsbeskrivning jämte fullständig kostnadsberäkning. Skolöverstyrelsen har att efter hänvändelse från skoldistrikt tillhandagå distriktet med uppgörande av lämpliga skissritningar samt med råd och upplysningar i övrigt rörande de ifrågasatta byggnadsarbetena.

Vid granskningen av ansökningshandlingarna har folkskolinspektören att beakta, huruvida de ifrågasatta byggnadsarbetena äro med hänsyn till organisationen av distriktets skolväsende i övrigt ändamålsenliga. Handlingarna skola därefter passera länsstyrelsen och skolöverstyrelsen, innan ärendet avgöres av Kungl. Maj:t.

I avsikt att här åstadkomma ett lämpligare förfaringssätt ha *de sakkunniga* föreslagit, att skoldistrikt till en början skall verkställa utredning rörande det föreliggande lokalbehovet. Denna utredning förutsättes skola verkställas i samråd med statens vederbörande folkskolinspektör. Frågan rörande lokalbehovet skall därefter underställas skolöverstyrelsen, som har att delgiva skoldistriktet resultatet av den av överstyrelsen verkställda prövningen och därvid angiva det lokalbehov, som kan anses föreligga, och för vilka lokaler, statsbidrag kan beräknas komma att utgå. Sedan dessa förberedande åtgärder vidtagits, har skoldistriktet att låta upprätta fullständiga ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar, varefter ansökan om statsbidrag i vanlig ordning ingives. För att detta ändrade granskningsförfarande skall kunna genomföras och erforderlig granskning av ritningar samt uppgörande av skissritningar skall kunna ske, ha *de sakkunniga* föreslagit en höjning av anslaget till byggnadssakkunnigt biträde inom överstyrelsen från 7,400 kronor till 15,000 kronor.

Den nu tillämpade ordningen för prövning av lokalbehovet och därmed sammanhängande spörsmål vore, yttra *de sakkunniga*, icke fullt tillfredsställande. Det kunde sålunda inträffa, att ett byggnadsföretag planerades och ritningar m. m. upprättades för tillgodoseende av ett lokalbehov, som vid av myndigheterna senare företagen prövning antingen icke ansåges vara erforderligt eller befundes böra tillgodoses genom andra åtgärder än som föreslagits. Ur såväl ekonomiska som andra synpunkter vore det av vikt, att ett dylikt tillvägagångssätt kunde undvikas. Lokalbehovet måste prövas med hänsyn tagen till den organisation, som i varje särskilt fall befundes vara ändamålsenlig och lämplig. Frågan om en skolas organisation måste alltså i regel lösas, innan lokalbehovet kunde fastställas och den närmare utformningen av en skolbyggnads planläggning kunde ske. Vid prövning av lokalbehovet borde även undersökas, huruvida beträffande närliggande skolor sådan omorganisation, som invercade på lokalbehovet, kunde genomföras. Icke så sällan inträffade det, att gjorda undersökningar gäve vid handen, att för genomförandet av en rationell organisation av skolväsendet inom ett visst område krävdes anordnande av skolskjutsar. Därvid uppkomme frågan, i vilken omfattning skjutsar borde anordnas, samt huruvida statsbidrag till desamma kunde beräknas utgå. Av det sagda framginge, att en skolas lokalbehov måste bedömas under hänsynstagande till en mångfald olika omständigheter. På grund härav vore det ibland synnerligen vanskligt för de lokala skolmyndigheterna att avgöra, huruvida av dem gjorda beräkningar rörande lokalbehovet komme att vinna myndigheternas gillande. Icke heller vederbörande folkskolinspektör hade möjlighet att med säkerhet bedöma, huru myndigheterna komme att ställa sig. Det syntes *de sakkunniga* vara en mindre lämplig anordning, att ett skoldistrikt under här angivna förhållanden vidtoge omfattande och kostsamma

åtgärder, såsom upprättandet av ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar, inköp av tomt m. m., för uppförande av skollokaler, vilka vore avsedda att tillgodose ett lokalbehov, som icke blivit slutgiltigt fastställt.

Det vore för såväl statsverket som för skoldistriktet av betydelse, att skolbyggnadsföretaget bleve ekonomiskt planlagt och att lokalerna ur skol-synpunkt bleve tillfredsställande. Skoldistriktet borde därför redan från början äga möjlighet att genom hänvändelse till överstyrelsen erhålla erforderliga anvisningar rörande byggnadsföretagets planläggning.

Genom den av de sakkunniga föreslagna anordningen kunde, åtminstone i vissa fall, ett byggnadsärende komma att inom överstyrelsen kräva två, eventuellt tre handläggningar. Ett dylikt förfaringssätt medförde givetvis i och för sig ökat arbete. Å andra sidan torde, därest det av de sakkunniga förordade statsbidragssystemet vunne tillämpning, granskningsarbetet inom överstyrelsen vid byggnadsärendenas slutgiltiga handläggning komma att i icke ringa grad förenklas, varför det vore sannolikt, att, bortsett från de på det byggnadssakkunniga biträdet åvilande arbetsuppgifterna, handläggningen av dessa ärenden i det stora hela komme att underlättas.

De angivna riktlinjerna för byggnadsärendenas handläggning syntes icke böra utformas som författningsbestämmelser utan borde lämpligen delgivas skoldistriktet och folkskollinspektörerna i form av anvisningar, utfärdade av skolöverstyrelsen.

Hos skolöverstyrelsen tillgänglig arbetskraft för granskning av ritningar m. m. vore redan nu otillräcklig. Visserligen komme detta granskningsarbete, om ändrade grunder för beräkning av byggnadsbidrag i enlighet med de sakkunnigas förslag genomfördes, att i vissa avseenden förenklas. Men i stället komme de arbetsuppgifter, som stode i samband med de förberedande handläggningarna av byggnadsärendena, såsom uppgörandet av skissritningar m. m., att kräva så mycken tid, att en förstärkning av den byggnadssakkunniga arbetskraften hos överstyrelsen syntes ofrånkomlig. Det för detta ändamål beviljade årsanslaget å 7,400 kronor måste anses otillräckligt. Den arvodestjänst, som med sagda anslag nu uppehöles, hade visat sig icke vara tillfyllest för fullgörande av överstyrelsens åligganden i här berörda hänseenden enligt nu gällande bestämmelser. Extra anslag hade också anvisats för tillfällig förstärkning av ifrågavarande arbetskraft. De sakkunniga hade förut framhållit betydelsen av att byggnadsföretagen erhöles en ur ekonomisk synpunkt tillfredsställande planläggning, då därigenom icke obetydliga belopp kunde inbesparas åt såväl staten som kommunen. De hade också sökt visa på vad sätt detta syfte borde kunna vinnas, nämligen genom ett ändrat granskningsförfarande. En förutsättning för ernåendet av detta syfte torde dock vara, att hos överstyrelsen finnes tillräcklig arbetskraft för att det sålunda förordade tillvägagångssättet skulle kunna tillämpas. Anslaget till byggnadssakkunnigt biträde hos skolöverstyrelsen borde därför utgå med ett förhöjt belopp, förslagsvis 15,000 kronor. Detta belopp avsåge även att täcka kostnader för anlåtande av arbetshjälp.

Skolöverstyrelsen har till en början framhållit, att prövningen av lokalbehovet i förevarande byggnadsärenden redan nu omfattade samtliga de förhållanden, som berördes i de sakkunnigas förslag, churu själva förfaringssättet delvis vore ett annat än det föreslagna. Vad därefter beträffade för-

slaget till ändrad ordning för byggnadsärendenas behandling, syntes detta rätt omständligt och i fråga om tidsvinst mindre effektivt. Den omständigheten, att ett skoldistrikt självt i samråd med vederbörande folkskolinspektör såsom en första åtgärd verkställde undersökning rörande lokalbehovet, innebure icke, att denna undersöknings resultat vid den centrala granskningen alltid befunnes innebära en med hänsyn till skoldistriktets behov lämplig lösning av en byggnadsfråga. Däremot torde det vara möjligt, att den förberedande undersökningen i vissa fall kunde förhindra, att ett omfattande och kostsamt utredningsarbete, innefattande uppgörande av ritningar m. m., inom skoldistriktet bleve utfört till ingen nytta. Eventuellt erforderliga föreskrifter om ändrad ordning för byggnadsärendenas handläggning syntes böra givas form av anvisningar. Förslaget om höjning av anslaget till byggnadssakkunnigt biträde hos skolöverstyrelsen har tillstyrkts av överstyrelsen, som erinrat, att den vid upprepade tillfällen framhållit nödvändigheten av ytterligare arbetskraft, därest överstyrelsen på ett tillfredsställande sätt skulle kunna fullgöra sina omfattande uppgifter på förevarande område.

Även *statskontoret* har lämnat förslaget om byggnadsärendenas handläggning utan erinran. Ej heller har statskontoret haft något att i och för sig erinra mot den föreslagna höjningen till 15,000 kronor av anslagsposten till byggnadssakkunnigt biträde hos skolöverstyrelsen. Ämbetsverket har emellertid förutsatt, att Kungl. Maj:t bestämmer storleken av det arvode, som skall utgå till hos överstyrelsen anställd arkitekt.

De flesta *länsstyrelserna* ha lämnat de sakkunnigas förslag utan erinran. I allmänhet har därvid vikten av en effektiv och snabb handläggning av byggnadsärendena understrukits.

Sälunda har länsstyrelsen i *Uppsala* ansett den föreslagna förhandsutredningen värdefull och ägnad att förebygga onödiga misstag och kostnader. Det kunde emellertid ifrågasättas, om icke stadgandet härutinnan borde givas ovillkorlig karaktär eller med andra ord, huruvida icke skoldistrikt, som ämnade ingiva ansökning om byggnadsbidrag, borde vara skyldigt att dessförinnan hänvända sig till skolöverstyrelsen för att erhålla råd och upplysningar rörande de ifrågasatta byggnadsarbetena.

Länsstyrelsen i *Kalmar* har framhållit, att det brustit åtskilligt i fråga om planläggning av skolbyggnadsföretag vid tillämpning av det nuvarande bidragssystemet. Enligt länsstyrelsens erfarenhet framstode det såsom ett angeläget önskemål att det allmännas medverkan vid skolbyggnadsprogrammets tillkomst insattes redan från början och gäves sådan omfattning att missgrepp av ena eller andra slaget i görligaste mån kunde undgås. De sakkunniga syntes ha beaktat detta spörsmål genom att angiva vissa riktlinjer för den förberedande behandlingen av frågorna om byggnadsbidrag.

Länsstyrelsen i *Malmö*, som helt anslutit sig till de sakkunnigas förslag, har framhållit, att det nuvarande systemet medfört både onödiga kostnader för skoldistriktet och onödig tidspillan vid omarbetningen av såsom fullt godtagbara ansedda förslag. Av icke ringa betydelse vore det också, att kontraktens uppgörande och byggnadsarbetets utförande låge i tiden

så nära varandra som möjligt. Därigenom bleve kostnadsberäkningarna i stort sett bärande och framställningar om förhöjda statsbidrag onödiga. Med hänsyn icke minst härtill torde de sakkunnigas förslag vara avgjort att föredraga framför nu gällande bestämmelser.

Länsstyrelsen i *Västerås* har framhållit, att en reform i fråga om byggnadsbidrag till folkskoleväsendet i främsta rummet borde inriktas på att genom en effektiv och sakkunnig granskning av inkomna ansökningar med kostnadsförslag hålla byggnadskostnaderna nere så långt som möjligt utan tillbakasättande av vare sig praktiska eller estetiska synpunkter.

Några länsstyrelser ha uttalat sig mot en alltför långt gående centralisering av byggnadsärendenas handläggning till skolöverstyrelsen.

Länsstyrelsen i *Kristianstad* har sålunda framhållit, att förslaget jämfört med gällande bestämmelser visserligen erbjöde den förbättringen, att staten genom skolöverstyrelsen redan på det stadium, då ansökningsförfarandet ännu icke inletts, givits ökade möjligheter att öva inflytande å det planerade byggnadsföretagets förberedande. Emellertid innebure förslaget, att såväl detta förberedande arbete som granskningen av ritningar m. m. centraliserades till skolöverstyrelsen och att därvid den statliga arkitektinstitutionen i länen i mycket ringa grad utnyttjades. Det vore länsstyrelsens bestämda övertygelse, att en samverkan mellan länsarkitekten och vederbörande folkskolinspektör såväl under det förberedande förfarandet som under den senare handläggningen vore nödig och nyttig. Det fruktbara samarbete, som enligt i länet tillämpad praxis förekommit mellan länsarkitekten och vederbörande folkskolinspektör under den förberedande planläggningen av byggnadsföretagen, utgjorde en ytterligare bekräftelse av riktigheten härav. En fullt genomförd centralisering till skolöverstyrelsen av dessa ärenden måste bestämt avrådas.

I samma riktning ha länsstyrelserna i *Örebro* och *Karlstad* uttalat sig. Oavsett den granskning, som byggnadsritningarna komme att underkastas inom skolöverstyrelsen, måste det, framhåller länsstyrelsen i *Örebro*, vara av stort värde att i ärendet erhålla fullständig utredning genom vederbörande länsarkitekt. Denne ägde nämligen möjlighet att på platsen bilda sig ett omdöme om den föreslagna byggnadens lämplighet med hänsyn både till den omgivande bebyggelsen och till pågående eller ifrågasatt reglering av byggnadsförhållandena inom orten.

Länsstyrelsen i *Växjö* har ifrågasatt, huruvida det kunde anses nödvändigt att bibehålla länsstyrelse som mellaninstans mellan folkskolinspektören och skolöverstyrelsen.

Enligt länsstyrelsens förmenande vore det föga antagligt, att med den förberedande handläggning av byggnadsärendena, som föreslagits, något yttrande av länsstyrelsen kunde anses behöfligt. Erforderliga utlåtanden från länsarkitekt och eventuellt byggnadsnämnd eller andra vederbörande i förekommande fall syntes kunna införskaffas utan länsstyrelsens förmedling.

Tjänstebostadsbidragen. I sina anslagsäskanden för budgetåret 1939/40 framlade skolöverstyrelsen förslag om att tjänstebostadsbidraget skulle inarbetas i statsbidraget till lärarlönerna. Statskontoret

ifrågasatte emellertid, om icke skoldistriktet hädanefter med hänsyn till statens under de senare åren alltmer stegrade utgifter för folkskoleväsendet borde bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna. Vederbörande departementschef anförde bland annat (1939 års åttonde huvudtitel, sid. 335 f.), att vissa skäl talade för statskontorets uppfattning. Skoldistriktets utgifter för övertidsläsning och för kommunala lönetillägg hade bortfallit genom den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen, och statens utgifter för folkskoleväsendet hade ökats i en omfattning, som icke torde ha varit förutsedd, då riksdagen år 1935 tog ställning till frågan om avvägningen av kostnaderna för folkskoleväsendet mellan stat och kommun. Den av statskontoret väckta frågan syntes därför förtjänt att närmare övervägas.

Med anledning av vid 1939 års lagtima riksdag motionsvis väckt förslag, innebärande att riksdagen skulle uttala sig mot en ändring av nuvarande grunder för tjänstebostadsbidragets utgående, anförde riksdagen i skrivelserna 1939: 439, att riksdagen visserligen insåge, att en minskning av till kommunerna utgående statsbidrag för skolväsendet skulle bli en besvikelse för flertalet skoldistrikt, men att riksdagen utginge ifrån, att de kommunala intressena ej bleve obeaktade vid det övervägande, som förebådats.

Sedan skolöverstyrelsen anbefallts att taga i övervägande frågan om avskaffande av tjänstebostadsbidragen, framlade överstyrelsen i skrivelse den 31 augusti 1939 förslag i ämnet (se propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen, sid. 144 ff.), varvid anfördes, bland annat, att de skäl, som föranlett 1935 års riksdag att i skatteutjämning syfte besluta, att staten skulle icke blott åtaga sig kostnaderna för den till lärarna utgående kontanta lönen utan även lämna bidrag till bestridande av kostnaderna för tjänstebostäder, alltjämt vore giltiga. Under sådana förhållanden kunde överstyrelsen icke tillstyrka, att detta av statsmedel utgående tjänstebostadsbidrag indroges, såvida icke statsbidraget i övrigt till folkskoleväsendet ökades med belopp, som minst motsvarade tjänstebostadsbidraget. I avgivet yttrande framhöll statskontoret, att vad överstyrelsen anförde icke övertygat statskontoret om att icke skoldistriktet hädanefter borde åläggas att bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna. Ämbetsverket ville emellertid i dåvarande läge icke påkalla åtgärder av sådan innebörd, då det måste anses angeläget att undvika alla icke ofrånkomliga rubbningar i kommunernas ekonomi.

Vidare framhöll folkskolans besparingsakkunniga i sitt den 20 januari 1940 avgivna betänkande angående aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, att det förhållandet, att staten under senare år övertagit en allt större del av kostnaderna för folkskoleväsendet, syntes ha medfört, att de ekonomiska synpunkterna för de kommunala myndigheterna icke finge samma betydelse, som om kommunen själv nödgats bestrida en väsentligare del av ifrågavarande kostnader, och att man till följd härav kunnat spåra en viss tendens till mindre ekonomisk omtanke från kommunernas sida vid handläggningen av skolorganisatoriska frågor inom skoldistriktet.

Med anledning av dessa av de sakkunniga liksom av vissa myndigheter gjorda påpekanden yttrade jag i propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen, att berörda förhållanden borde kunna föranleda antingen ett överskjutande på kommunerna av en något större del av kostnaderna för folkskoleväsendet eller en ökad statlig tillsyn över detsamma. En medelväg borde kunna sökas mellan dessa båda alternativa utvägar. Då en övervältring av utgifter från staten till kommunerna helst icke borde ske, syntes emellertid det senare alternativet böra väljas. Beträffande tjänstebostadsbidragen förklarade jag mig luta åt den uppfattningen, att dessa — framför allt med hänsyn till att skoldistriktens kostnader för skolväsendet proportionsvis torde vara mindre nu än år 1935 — borde avskaffas. Då emellertid åtgärder, som medförde rubbningar i kommunernas ekonomi, under rådande förhållanden borde om möjligt undvikas, ansåg jag mig ej böra förorda någon ändring av sådan innebörd, men förutsatte, att frågan vid en lämpligare tidpunkt ånyo toges under omprövning.

I skrivelse 1940: 216 förklarade sig riksdagen icke ha något att erinra mot att en undersökning komme till stånd rörande möjligheterna att genom någon förskjutning av kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna åstadkomma ett starkare intresse hos de senare för en mera ekonomisk planläggning av skolorganisationen. Riksdagen höll dock före, att den i stort sett ändamålsenligaste utvägen att åstadkomma en önskvärd rationalisering vore att söka i en ökning och intensifiering av den statliga tillsynen över folkskoleväsendet. Vad jag anfört rörande tjänstebostadsbidragen lämnades av riksdagen utan erinran.

Folkskolans besparingssakkunniga, som även fått i uppdrag att taga under övervägande lämpligheten av en ändrad fördelning mellan staten och kommunerna av kostnaderna för folkskoleväsendet, ha i sitt betänkande 1940: 24 beträffande tjänstebostadsbidragen anfört följande:

För ett ställningstagande till frågan om indragning av tjänstebostadsbidragen torde det vara av värde att få utrönt, vilken inverkan en sådan indragning skulle få beträffande den kommunala utdebiteringen. Några exakta uppgifter härom kunde de sakkunniga ej lämna, men vissa slutsatser torde dock kunna dragas av den undersökning, som verkstälts.

Undersökningen hade avsett ett fyrtiotal kommuner, städer och landskommuner, inom olika delar av landet. Beträffande landskommunerna hade undersökningen företrädesvis avsett sådana, där man haft anledning antaga, att utdebiteringen skulle röna en mera påtaglig inverkan även av en jämförelsevis obetydlig inkomstminskning. Undersökningen hade givit vid handen, att en indragning av tjänstebostadsbidraget skulle i fråga om *stadskommunerna* komma att medföra endast en ringa höjning av utdebiteringen. För de städer, som ej deltog i landsting och vilka komme i åtnjutande av omkring en tiondedel av hela det utgående tjänstebostadsbidraget, torde höjningen komma att uppgå till mellan 1—3 öre per skattekrona. Även för övriga städer syntes man kunna räkna med en jämförelsevis obetydlig höjning, sannolikt uppgående till högst 10 öre för skattekrona.

Beträffande *landsbygdskommunerna* torde man kunna utgå från, att avskaffandet av tjänstebostadsbidraget nära nog undantagslöst skulle komma att medföra en större ökning av utdebiteringen än vad angivits beträffande städerna. Sannolikhetsskäl talade för, att ökningen för det övervägande antalet kommuner dock icke skulle överstiga 20 öre per skattekrone. I icke så få fall torde man böra räkna med en höjning av mellan 20 och 40 öre, och i vissa undantagsfall komme ökningen sannolikt att uppgå till omkring 50 öre. Härvid borde emellertid bemärkas, att i samtliga undersökta fall statsbidrag till skattelindring utgått till kommuner, vilka vid en eventuell indragning av tjänstebostadsbidraget beräknats få utdebiteringen höjd med 20 öre per skattekrone eller däröver. Man hade med hänsyn härtill anledning antaga, att ifrågavarande kommuner vid ett på grund av mistat tjänstebostadsbidrag ytterligare ökat skattetryck hade möjlighet att erhålla en viss compensation härför genom ett något ökat statsbidrag till skattelindring.

Undersökningen syntes sålunda giva vid handen, att verkningarna i skattehänseende av en indragning av tjänstebostadsbidraget för flertalet kommuner bleve jämförelsevis obetydliga, medan en del kommuner, framför allt sådana med ett redan förut högt skattetryck, finge vidkännas en i förhållande till deras ekonomiska bärkraft mera kännbar skattehöjning, som dock i regel torde komma att i viss mån reduceras genom att statsbidrag till skattelindring i dylika fall komme att utgå. De sakkunniga ville för sin del uttala, att — därest kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna borde förskjutas utöver vad som kunde komma att ske genom att de sakkunnigas förslag rörande statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet vunne tillämpning — avskaffandet av tjänstebostadsbidraget i främsta rummet borde ifrågakomma. De sakkunniga anslöte sig dock till den under frågans tidigare handläggning uttalade meningen, att en dylik åtgärd icke syntes böra vidtagas under nu rådande förhållanden utan borde därmed anstå till en tidpunkt, som av statsmakterna kunde befinnas lämplig.

Statskontoret har i yttrande över de sakkunnigas förslag förklarat sig anse, att det borde övervägas, huruvida icke tjänstebostadsbidragen redan nu kunde avskaffas. I samband därmed ansåge sig statskontoret böra ifrågasätta, huruvida icke även materielbidraget borde kunna indragas. Härigenom skulle av kostnaderna för folkskoleväsendet ett belopp av sammanlagt något mer än 4,000,000 kronor årligen överflyttas från staten till skoldistriktet. Om det skulle befinnas mindre lämpligt att på en gång vidtaga denna överflyttning, torde hinder i vart fall icke möta mot genomförandet under någon kortare övergångstid, exempelvis på så sätt att tjänstebostadsbidrag och materielbidrag för budgetåret 1941/42 nedsattes till hälften av eljest utgående belopp för att från och med budgetåret 1942/43 helt indragas.

Med anledning av de sakkunnigas förslag har *skolöverstyrelsen* anfört, att det vore beklagligt, att en del av de understöd, staten under senare år givit folkskoleväsendet, måste indragas, vilket skulle medföra, att en större andel av skolutgifterna måste bestridas av kommunerna själva. Principiellt hyste överstyrelsen fortfarande den uppfattningen, att det för skolväsendets

del vore önskvärt, att tjänstebostadsbidrag fortfarande kunde utgå, ehuru på det sätt, överstyrelsen tidigare föreslagit (se sid. 7).

De sakkunnigas utredning angående tjänstebostadsbidragen har i allmänhet icke föranlett något uttalande från *länsstyrelsernas* sida.

Länsstyrelsen i *Stockholms* län har emellertid ansett det angeläget, att frågan om tjänstebostadsbidragens avskaffande snarast bleve föremål för övervägande. Därest i skattetyngda skoldistrikt utdebiteringen för skolans behov måste höjas på grund härav, torde distrikten kunna beredas ersättning härför i skatteutjämningsväg.

Länsstyrelsen i *Karlskrona* har befarat, att tjänstebostadsbidragens avskaffande skulle medföra en sänkning av tjänstebostädernas redan nu låga standard.

Länsstyrelsen i *Östersund*, som anslutit sig till de sakkunnigas uppfattning, har framhållit det i viss mån oegentliga uti, att statsbidrag till tjänstebostäder utginge till skoldistrikt även för sådana lärare, som ej tillhandahölles tjänstebostad. I alla dessa fall avsåge bidraget icke lindring av skoldistriktets kostnader för byggnader för folkskoleväsendet utan en minskning av dess enda återstående kontanta utgifter för lärarpersonalens avlöning.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund har ej heller framställt någon erinran mot vad de sakkunniga anført beträffande tjänstebostadsbidragen. Däremot har *styrelsen för svenska stadsförbundet* under erinran, att frågan om fördelning mellan stat och kommun av kostnaderna för folkskolans lärarpersonal varit föremål för statsmakternas ställningstagande så sent som år 1935, motsatt sig tanken på bidragets avskaffande. I övrigt torde beträffande yttrandena i denna del få hänvisas till handlingarna i ärendet.

Skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad. Jämlikt kungörelsen 1918: 760 angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning skulle lärare, i enlighet med vad därom särskilt var stadgat (1918 års boställsordning), åtnjuta fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning enligt ortens pris. Motsvarande bestämmelse finnes ej i det nu gällande avlöningsreglementet (1937: 868) för lärare vid folk- och småskolor. I avlöningsreglementet stadgas i stället, att lärare skall vara skyldig mottaga tjänstebostad av tjänlig beskaffenhet, därest sådan anvisas honom. 1918 års och nu gällande boställsordning (1937: 998) för lärare vid folk- och småskolor innehålla endast bestämmelser om tjänstebostadens läge, beskaffenhet, tjänstinnehavares åligganden, från- och tillträdesdag m. m.

Folkskolans besparingssakkunniga ha i samband med frågan om tjänstebostadsbidragens avskaffande berört spørsmålet om skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad i sådana fall, då svårigheter mött för lärare att själv förhyra bostad. Härom ha de sakkunniga anført följande:

Principen om skoldistriktens skyldighet att tillhandahålla tjänstebostäder åt folkskolans lärarpersonal i dessa fall, torde före genomförandet av den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen för lärare vid folk- och småskolor varit allmänt erkänd. Någon annan ordning torde vad beträffade landsbygdens skoldistrikt tidigare icke blivit ifrågasatt. Under de senaste åren syntes emellertid på vissa håll den uppfattningen gjort sig gällande, att skoldistriktet genom den nya löneregleringen skulle vara befriade från skyldigheten att svara för tjänstebostäder åt lärarna. Otvivelsaktigt förefunnes hos en del skoldistrikt benägenhet att, i stället för att tillhandahålla tjänstebostad åt läraren, låta honom uppbära bruttolön, och detta även i sådana fall, då det för läraren mötte synnerliga svårigheter att anskaffa lämplig bostad i skolans närhet. Nämnda uppfattning syntes också ha vunnit stöd genom ett av regeringsrätten meddelat utslag (1939 not. E 125).

Att de sakkunniga här upptagit denna fråga berodde därpå, att det enligt de sakkunnigas mening kunde befaras, att avskaffandet av tjänstebostadsbidraget kunde komma att verka så, att skoldistriktet mera allmänt önskade bliva befriade från skyldigheten att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärarpersonalen. Det syntes därför angeläget, att ifrågavarande spörsmål bleve klarlagt.

Beträffande ett stort antal skolor å landsbygden vore förhållandena sådana, att tjänstebostäder för lärarna kunde anses vara oundgängligen nödvändiga, när möjlighet för lärare att på rimligt avstånd från skolan förhyra lämplig bostad icke funnes. Det måste också vara i skolans lika mycket som i lärarens intresse, att läraren hade sin bostad i omedelbar närhet av skolan. Läraren kunde nämligen då bättre utöva tillsyn över icke blott lärjungarna utan även över skolanläggningen i dess helhet, lokalernas uppvärmning, rengöring och dylikt, än vad eljest vore möjligt.

En del fall hade förekommit, då skoldistriktet sökte ordna bostadsfrågan för sina lärare så, att vid skolorna anställda lärare uppsades från av dem innehavda tjänstebostäder men samtidigt erbjödes att förhyra bostäderna av distriktet. Därigenom bleve bestämmelserna i gällande boställsordning för lärare vid folk- och småskolor icke tillämpliga på ifrågavarande bostäder. Detta kunde innebära en avsevärd försämring av den bostadsstandard, som genom boställsordningen avsetts att upprätthållas. En dylik anordning syntes de sakkunniga icke tillfredsställande.

De sakkunniga ha såsom sin mening uttalat, att hittills gällande praxis borde tillämpas, och att det sålunda borde åligga skoldistriktet att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärare vid folk- och småskolor i de fall, då förhållandena icke möjliggjorde för vederbörande lärare att själv anskaffa tjänlig bostad, samt att, där tjänstebostad, som varit upplåten åt lärare, funnes och fortfarande skulle användas som bostad för lärare, boställsordningens bestämmelser skulle äga tillämpning på densamma.

Folkskolinspektörerna ha så gott som undantagslöst mer eller mindre kraftigt understrukit de sakkunnigas uttalande, att skoldistriktet borde vara skyldiga tillhandahålla tjänstebostäder, där lärarna saknade möjligheter att hyra sådana. Några av inspektörerna ha betecknat de nuvarande förhållandena beträffande tjänstebostäderna såsom oeffterrättliga.

Skolöverstyrelsen har funnit det vara nödvändigt, att såsom villkor för statsbidrags utgående till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor föreskrevs, att skoldistrikt skulle vara pliktigt tillhandahålla tjänstebostäder åt dessa lärare i de fall, då förhållandena icke möjliggjorde för vederbörande lärare att hyra tjänlig bostad i skolans närhet.

Överstyrelsen ägde kännedom om, att skoldistriktet i allt större utsträckning antingen underlåte att anskaffa tjänstebostäder åt lärarna eller ock, där tjänstebostäder funnes, som icke fyllde boställsordningens föreskrifter, uppsade lärarna för att sedermera hyra ut samma bostäder åt dem i avsikt att därmed undkomma skyldigheten att försätta lägenheterna i det skick, boställsordningen föreskrev.

I många fall vore det omöjligt för vederbörande lärare att få hyra tillfredsställande bostad i skolans närhet, varför sådan måste anskaffas på längre eller kortare avstånd från densamma. I något fall hade det förekommit, att lärare icke kunnat förskaffa sig bostad annat än på så långt avstånd från skolan, att han måst anlita skjuts för att komma till eller från skolan.

Överstyrelsen ansåge liksom de sakkunniga, att det vore i skolans lika mycket som i lärarens intresse, att läraren i regel hade sin bostad i sådan närhet av skolan, att han kunde öva tillsyn icke blott över lärjungarna utan även över skolanläggningen i dess helhet.

Vidare torde det icke vara uteslutet, att den ordning, skoldistriktet började tillämpa i förevarande avseende, kunde komma att menligt inverka på möjligheten att till skolor, där bostadsförhållandena vore på ett otillfredsställande sätt ordnade, få väl kvalificerade lärare, särskilt under tider, då tillgången på lärare icke vore så stor som för närvarande. Det borde tillika framhållas, att uppsägningen av lärarna från befintliga tjänstebostäder och uthyrning därefter av samma bostäder till lärare kunde komma att innebära en allmän försämring av den standard, som boställsordningen avsåg att upprätthålla, och vilken icke kunde anses för hög.

Statskontoret har framhållit, att det icke heller före tillkomsten av nu gällande lönebestämmelser funnits någon särskild föreskrift om skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla lärare vid folk- och småskolor tjänstebostäder. Enligt statskontorets mening hade de sakkunniga icke anfört någon omständighet, som kunde anses utgöra anledning att nu vidtaga särskilda åtgärder i fråga om skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla lärare tjänstebostad. Skoldistriktet torde nämligen icke kunna fullgöra den i folkskolestadgan föreskrivna skyldigheten att inom distriktet inrätta erforderligt antal folkskolor utan att tillse, att vid varje skola anställd lärare hade möjlighet att skaffa tjänlig bostad å tjänstgöringsorten eller i dess närhet. Spörsmålet om vilket avstånd från skolan, som härvid kunde komma i fråga, bleve givetvis beroende på de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna.

Länsstyrelserna ha i allmänhet lämnat de sakkunnigas förslag utan erinran. Några av dem ha understrukit betydelsen av att skyldigheten för skoldistriktet att i angivna fall tillhandahålla tjänstebostad bleve fastslagen. Även *styrelsen för svenska landskommunernas förbund* har uttalat sig i denna riktning.

Departement-
schefen.

Det torde utan vidare kunna fastslås, att det nuvarande systemet för statsbidrag till folkskolebyggnader icke till alla delar fungerat helt tillfredsställande. I syfte att avhjälpa de olägenheter, som enligt vad erfarenheten givit vid handen äro förknippade med systemet, ha de sakkunniga upptagit frågan om en revision därav, varvid eftersträfvats att dels öka kommunernas intresse av att hålla byggnadskostnaderna nere, dels minska statens kostnader för verksamheten, dels ock åvägabringa en utjämning vad beträffar skolbyggnadernas standard. För egen del anser jag i likhet med de sakkunniga att många skäl tala för en omprövning av det nuvarande bidragssystemets ändamålsenlighet i syfte att tillgodose bland annat nu angivna önskemål. En sådan är så mycket mer önskvärd som bidragsverksamheten från början fått helt andra och större proportioner än vid systemets genomförande kunde förutses. Storleken av de nu till nya folkskolebyggnader utgående statsbidragen belysas därav, att Kungl. Maj:t intill den 1 februari 1940 för sådana byggnadsföretag fastställt kostnadssummor till ett belopp av sammanlagt 40,483,000 kronor. Ur statsfinansiell synpunkt är frågan om en lämplig utformning av statsbidragssystemet därför av stor betydelse. Givet är emellertid, att vid frågans bedömande själva syftemålet med statsbidrag till förevarande ändamål icke får lämnas ur sikte. Tillbörlig hänsyn måste sålunda tagas även till skolhygieniska, pedagogiska och andra för skolväsendets förkovran betydelsefulla faktorer.

Det bör påpekas, att möjligheter icke saknas att i viss utsträckning tillgodose de av de sakkunniga framförda synpunkterna även utan ändring av principiell natur i de nuvarande statsbidragsbestämmelserna. Den prövning av uppkommande byggnadsfrågor, som dessa bestämmelser förutsätta, gör det möjligt för staten att öva starkt inflytande på byggnadsverksamhetens omfattning och byggnadernas allmänna standard. I detta syfte har i cirkulär den 26 april 1940 till vederbörande myndigheter framhållits nödvändigheten av att under rådande allmänna förhållanden byggnadsföretag för folkskoleväsendet — när sådant företag över huvud prövas böra ifrågakomma — planeras så, att kostnaderna för företaget så långt som möjligt hållas nere. Cirkuläret innehåller även anvisningar, huruledes detta lämpligen kan ske. Då behov visat sig föreligga av en mer allmän omprövning ur besparingssynpunkt av folkskolebyggnadernas utformning, har denna fråga helt nyligen hänskjutits till 1940 års civila byggnadsutredning, med ledning av vars förslag det torde vara möjligt att ernå en byggnadsstandard, som ur skilda synpunkter kan vara rimlig. Skulle dessa åtgärder icke befinnas tillräckliga, kan jämväl övervägas lämpligheten av att sänka det statsbidrag av i regel 75 procent av kostnadssumman, som nu utgår, till exempelvis 65 eller 60 procent. En sådan åtgärd anser jag mig dock icke böra nu ifrågasätta.

Då sålunda möjligheter redan nu föreligga att vid statsbidragssystemets tillämpning beakta även de ekonomiska synpunkterna och frågan om en

mer allmän revision av bidragsgrunderna synes mig fordra ytterligare överväganden, har jag, såsom redan i det föregående antytts, icke ansett mig kunna nu annat än vad beträffar vissa detaljer upptaga de sakkunnigas härutinnan framlagda förslag till bedömande.

Vad först angår *handläggningen av byggnadsärendena*, må erinras om den mångfald faktorer, som inverka på behovet av nya skollokaler. En rationell prövning av lokalbehovet är av den allra största betydelse. Vid denna prövning måste beaktas jämväl möjligheterna att undervisa barn i annat skoldistrikt, varför uppmärksamhet måste ägnas förhållandena i angränsande distrikt.

Framför allt med tanke på att få lokalbehovet klarlagt, innan åtgärder vidtagas för planläggning av själva byggnadsföretaget, ha de sakkunniga förordat en uppdelning av handläggningen av dessa byggnadsärenden i två etapper, den första avseende prövningen av lokalbehovet och den andra planläggningen och utformandet av skolbyggnaden m. m. Jag har i huvudsak intet att erinra mot detta förslag och förordar alltså, att i anslutning till skolöverstyrelsens förslag anvisningar av dylik innebörd utfärdas. Vad från vissa länsstyrelser sida anförts rörande utnyttjande av länsarkitektsorganisationen i dessa ärenden torde böra beaktas vid den fortsatta handläggningen av de sakkunnigas förevarande förslag.

Såsom framgår av det föregående, ha de sakkunniga ansett en förstärkning av den byggnadssakkunniga personalen hos skolöverstyrelsen nödvändig, om byggnadsärendena skola kunna handläggas på rationellt sätt. Förstärkningen skulle ske genom höjning av anslaget till byggnadssakkunnigt biträde.

Denna befattning inrättades enligt beslut av 1936 års riksdag, då arvudet bestämdes till 6,500 kronor. På grund av bortfallande dyrtidstillägg höjdes arvudet från och med budgetåret 1939/40 till 7,400 kronor. Här-förutom ha medel med växlande belopp anvisats till beredande av arbetshjälp åt detta biträde. För innevarande budgetår har för ändamålet anvisats ett belopp av 2,500 kronor. I sina anslagsäskanden för budgetåret 1941/42 har överstyrelsen av statsfinansiella skäl ej ifrågasatt någon ändring vare sig beträffande arvudet åt det byggnadssakkunniga biträdet eller i fråga om anslag till arbetshjälp åt honom. Statskontoret har i yttrande däröver fäst uppmärksamheten vid att det av överstyrelsen till arbetshjälp åt det byggnadssakkunniga biträdet beräknade beloppet, 2,500 kronor, till följd av den väsentligt minskade byggnadsverksamheten torde kunna helt disponeras för andra ändamål.

De sakkunnigas nu föreliggande förslag innebär, att anslaget till byggnadssakkunnigt biträde skulle bestämmas till inalles 15,000 kronor, vilket belopp skulle innefatta även kostnader för arbetshjälp.

För egen del vill jag framhålla, att behovet av ökade anslagsmedel för ändamålet givetvis är beroende av byggnadsärendenas antal och beskaffen-

het. I propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen, sid. 147, framhöll jag, att byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler sedan krisens början beviljats med iakttagande av den största återhållsamhet. Så har även varit fallet i fortsättningen. Enligt vad jag förvissat mig om har den ifrågasatta anslagshöjningen beräknats med hänsynstagande härtill. Vidare må erinras, att de sakkunniga vid beräkning av anslagsbeloppets storlek utgått från att de av dem föreslagna ändrade grunderna för statsbidrag till folkskolebyggnader skulle genomföras, varigenom en förenkling av granskningsarbetet inom överstyrelsen skulle möjliggöras. Med hänsyn till de avsevärda vinster, icke minst i ekonomiskt avseende, som den föreslagna ändrade ordningen för byggnadsärendenas handläggning innebär, anser jag mig böra förorda en ökning av anslagsmedlen till byggnadssakkunnigt biträde och arbetshjälp hos skolöverstyrelsen i enlighet med de sakkunnigas förslag, d. v. s. till 15,000 kronor. Av detta belopp torde 9,000 kronor böra utgå till arvode åt biträdet, medan återstoden bör stå till skolöverstyrelsens disposition för beredande av arbetshjälp. Anslagshöjningen skulle således uppgå till (15,000 — 7,400 — 2,500 =) 5,100 kronor. Vid anmälan framdeles av skolöverstyrelsens anslagsbehov för budgetåret 1941/42 ämnar jag föreslå de ändringar i avlöningsstaten för överstyrelsen, som vid bifall härtill böra vidtagas.

Frågan om *avskaffande av tjänstebostadsbidraget* har, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, berörts av både 1939 och 1940 års lagtima riksdagar. Såsom framgår av propositionen nr 155 till 1940 års lagtima riksdag, kunna starka skäl anföras till stöd för en sådan åtgärd. I avbidan på det förslag, som kommunalskatteberedningen torde komma att inom en nära framtid framlägga, anser jag mig dock ej böra förorda en avveckling av detta bidrag, som alltså för nästa budgetår bör utgå enligt oförändrade grunder. Jag kan av samma skäl ej heller tillstyrka skolöverstyrelsens tidigare framställda förslag om inarbetande av detta statsbidrag i det till lärarlöner utgående bidraget eller statskontorets förslag om avskaffande av underhålls- och materielbidraget.

Vad beträffar frågan om *skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad*, vill jag till en början framhålla, att 1937 års lönereglering för lärarpersonalen vid folk- och småskolor ej avsåg att medföra någon ändring i de förhållanden, som tidigare rådde i detta hänseende. Såsom statskontoret framhållit, torde nämligen ett skoldistrikt icke kunna fullgöra sin skyldighet att inom distriktet upprätthålla erforderligt antal folkskolor utan att samtidigt tillse, att vid varje skola anställd lärare har möjlighet att skaffa tjänlig bostad åt sig i skolans närhet. Läraren kan å andra sidan ej påfordra tjänstebostad, därest annan bostad, som uppfyller de krav boställsordningen ställer på tjänstebostad eller därmed likvärdig bostad, finnes att tillgå i skolans närhet. Den omständigheten, att hyran för en sådan bostad överstiger de i avlöningsreglementet fastställda ersättnings-

beloppen för tjänstebostad, kan däremot ej medföra någon skyldighet för distriktet att tillhandahålla tjänstebostad. Å andra sidan synes man i allmänhet ej böra fordra, att tjänstebostad, som varit upplåten åt lärare, även i fortsättningen måste användas för detta ändamål. Endast i de fall, då annan lämplig bostad ej finnes att tillgå, synes detta krav böra uppställas. Däremot synes mig uppenbart, att skoldistrikt ej bör få i syfte att förhindra tillämpningen av boställsordningen på tjänstebostaden uthyra denna till läraren. Jag ansluter mig därför till de sakkunnigas uppfattning. Skoldistrikt bör sålunda vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostad i de fall, där bostadsförhållandena på orten icke möjliggöra för läraren att själv hyra tjänlig bostad i skolans närhet. Vidare bör givetvis boställsordningen alltid vara tillämplig på skoldistriktet tillhörig bostad, vilken anvisas såsom bostad åt lärare. För att ernå kontroll över efterlevnaden härav synes i villkoren för statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor böra inrymmas bestämmelser av den innebörd skolöverstyrelsen föreslagit. Därest riksdagen lämnar vad jag nu anfört utan erinran, torde det ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser i ämnet.

3. Anslagsberäkningar.

De statsbidrag, som utgå enligt kungörelsen 1936: 45, bestredos tidigare från ett i riksstaten uppfört anslag till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m.

De för ändamålet beviljade anslagen samt anslagsbelastningen enligt budgetredovisningarna framgå av följande tablå:

Budgetår	Anvisat Kronor	Nettoutgift i runt tal Kronor
1936/37	3,800,000	3,727,200
1937/38	7,100,000	7,979,800
1938/39	7,500,000	6,006,300
1939/40	8,000,000	6,800,600

För budgetåret 1940/41 ha för ändamålet anvisats fem särskilda förslagsanslag, vilka uppförts med följande belopp:

1. Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler	kronor	950,000
2. Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler	»	1,690,000
3. Hyresbidrag för undervisningslokaler	»	180,000
4. Underhålls- och materielbidrag	»	900,000
5. Tjänstebostadsbidrag	»	3,200,000
Summa kronor		6,920,000.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 31 augusti 1940 framlagt sina beräkningar rörande medelsbehovet under förevarande anslag för budgetåret 1941/42.

I ärendet ha yttranden avgivits den 21 september 1940 av *statskontoret* och den 29 oktober 1940 av *riksräkenskapsverket*. Av handlingarna inhämtas följande:

Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler. *Skolöverstyrelsen* har på anförda skäl beräknat anslagsbehovet för detta ändamål till 1,100,000 kronor.

Statskontoret har lämnat överstyrelsens anslagsberäkningar utan erinran.

Riksräkenskapsverket, som uppgjort nedanstående sammanställning rörande storleken av anvisade belopp och verkliga kostnader för budgetåret 1939/40, har anfört följande:

	Anvisat belopp		Verkliga kostnader	
	Kronor	öre	Kronor	öre
1. Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler	960,000	—	284,528	45
2. Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler .	1,850,000	—	1,560,888	66
3. Hyresbidrag	190,000	—	175,192	27
4. Underhålls- och materielbidrag	1,800,000	—	1,728,230	51
5. Tjänstebostadsbidrag	3,200,000	—	3,211,593	41
Summa kronor	8,000,000	—	6,960,433	30

Av sammanställningen framginge att de verkliga kostnaderna för bidrag till nya undervisningslokaler under budgetåret 1939/40 uppgått till allenast 284,528 kronor 45 öre mot beräknade 960,000 kronor. Detta bestyrkte av riksräkenskapsverket tidigare uttalad uppfattning, att man vid uppskattningen av medelsbehovet för byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler i allmänhet räknade med alltför kort tid för lokalernas färdigställande. Enligt ämbetsverkets mening borde det med hänsyn till det relativt långsamma tempo, i vilket ifrågavarande byggnadsföretag färdigställdes, vara tillräckligt, om anslaget för budgetåret 1941/42 höjdes till i runt tal 1,000,000 kronor.

Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler. *Skolöverstyrelsen* har beräknat anslagsbehovet för detta ändamål till 1,850,000 kronor.

Riksdagens år 1938 församlade revisorer hade fäst uppmärksamheten på, bland annat, att en viss osäkerhet syntes råda angående rätten till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler. Sälunda hade inom riksräkenskapsverket framställts ett stort antal anmärkningar mot länsstyrelsernas beslut angående tillerkännande av dylikt bidrag. Anmärkningarna hade i huvudsak riktats mot att länsstyrelserna tillerkänt skoldistriktet byggnadsbidrag för undervisningslokaler i skolbyggnader, uppförda före den 1 juli 1912 men efter nämnda tidpunkt om- eller tillbyggda.

I propositionen 1940: 155 till lagtima riksdagen hade framlagts förslag i ärendet, som godkänkts av riksdagen. Författningsändring hade sedermera skett genom kungörelsen 1940: 431.

Skolöverstyrelsen ansåge, att anslagsbehovet för budgetåret 1941/42 komme att ökas på grund av denna författningsändring. Huru stor denna ökning bleve, kunde icke med säkerhet beräknas. Approximativt torde den dock kunna uppskattas till 160,000 kronor, varför anslaget torde uppföras med (1,690,000 + 160,000 =) 1,850,000 kronor.

Statskontoret har i likhet med skolöverstyrelsen ansett det ogörligt att med säkerhet beräkna den ökning av anslagsbehovet, som kunde bli en följd av den vidtagna författningsändringen. Med hänsyn till utformningen av de nya bidragsbestämmelserna hölle statskontoret för troligt, att det av överstyrelsen för löpande budgetår uppskattade beloppet, 1,800,000 kronor, skulle visa sig tillfyllest.

Riksräkenskapsverket har ansett, att anslaget för nästa budgetår borde kunna uppföras med oförändrat belopp, 1,690,000 kronor.

Såsom närmare framgick av statsutskottets utlåtande nr 223 vid 1939 års lagtima riksdag (sid. 22 ff.), hade riksräkenskapsverket framställt ett stort antal anmärkningar mot länsstyrelserns beslut angående tillerkännandet av byggnadsbidrag till redan befintliga lokaler. Sedan de nya bidragsbestämmelserna från och med den 1 juli 1940 trätt i kraft, hade ämbetsverket påbörjat bedömningen av dessa anmärkningar, varvid jämväl undersökts, huruvida statsbidrag till de i anmärkningarna omhandlade lokalerna kunde utgå enligt nyssnämnda bestämmelser. Därvid hade befunnits, att i flera av de hittills genomgångna fallen byggnadsbidrag ej heller syntes kunna utgå enligt de nya bidragsbestämmelserna. Vidare måste i de flesta fall, där sådant bidrag kunde från och med redovisningsåret 1940/41 utgå, det föreskrivna avräkningsförfarandet tillämpas beträffande bidragen för redovisningsåren 1940/41 och 1941/42. Till följd härav torde utgifter för byggnadsbidrag till de i riksräkenskapsverkets ifrågavarande anmärkningar omförmälda lokalerna knappast komma att belasta anslagen för budgetåren 1940/41 och 1941/42. Vad åter anginge sådana fall, där byggnadsbidrag av länsstyrelserna tidigare ej medgivits, men där dylikt bidrag kunde utgå enligt de nya bestämmelserna, torde för närvarande ej kunna utrönas, i vad mån sådana bidrag komme att inverka höjande på anslagsbelastningen. Å andra sidan komme emellertid utgifterna för budgetåret 1941/42 att minskas därigenom, att vissa byggnadsbidrag, beträffande vilka bidragstiden gått till ända, bortfölle. Riksräkenskapsverket ansåge för sin del, att angivna ökning och minskning av utgifterna komme att för nästkommande budgetår i stort sett utjämna varandra.

H y r e s b i d r a g f ö r u n d e r v i s n i n g s l o k a l e r. *Skolöverstyrelsen* har hemställt att detta anslag måtte för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 180,000 kronor. *Statskontoret* och *riksräkenskapsverket* har lämnat denna hemställan utan erinran.

U n d e r h å l l s - o c h m a t e r i e l b i d r a g. Enligt beslut av 1940 års lagtima riksdag (jfr propositionen 1940: 155) utgår ifrågavarande bidrag från och med den 1 juli 1940 med allenast hälften av förut utgående bidrag (jfr sid. 2). *Skolöverstyrelsen* har föreslagit, att anslaget måtte uppföras med oförändrat belopp, 900,000 kronor, vilket förslag *statskontoret* och *riksräkenskapsverket* lämnat utan erinran.

T j ä n s t e b o s t a d s b i d r a g. *Skolöverstyrelsen* har framhållit, att de besparingsåtgärder, som enligt meddelade föreskrifter (jfr cirkuläret 1939: 842 och kungörelsen 1940: 414) skulle vidtagas på folkskoleväsendets område, kunde väntas medföra indragning av ett betydande antal lärartjänster. Dessa åtgärder torde sannolikt få en viss inverkan på medelsåtgången, men på grund av de nu rådande förhållandena kunde icke ens en approxi-

mativ uppskattning åstadkommas av de besparingar, som under budgetåret 1941/42 kunde vinnas genom den tidigare beräknade minskningen i antalet lärartjänster. Det syntes sannolikt, att den minskning, som uppstode, huvudsakligen komme att beröra städer och vissa andra större samhällen, där lärarantalet vore jämförelsevis stort. Minskningen i övrigt torde däremot bli mindre än tidigare beräknats till följd av att möjligheterna till anordnande av skolskjutsar under de senaste månaderna i så hög grad försämrats. Överstyrelsen ansågo det därför icke tillrädligt, att förevarande anslag nedsattes med mer än 100,000 kronor, varför anslaget borde uppföras med 3,100,000 kronor.

Statskontoret och riksräkenskapsverket ha lämnat överstyrelsens förslag utan erinran.

Departement-
schefen.

Såsom framgår av det föregående, har belastningen av anslagsposten till *byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler* under budgetåret 1939/40 väsentligt understigit det för ändamålet anvisade beloppet. Anledningen härtill torde vara, att lokalernas färdigställande tagit längre tid än vad som beräknats. Med hänsyn härtill och då statsbidrag till nya byggnadsföretag på senaste tiden endast i begränsad omfattning beviljats, anser jag i likhet med riksräkenskapsverket, att höjningen av anslaget kan begränsas till 50,000 kronor. Anslaget torde därför böra uppföras med 1,000,000 kronor.

Vad riksräkenskapsverket anfört rörande beräkningen av anslaget till *byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler* har icke givit mig anledning till annan erinran än att anslaget med hänsyn till den förhållandevis låga belastningen för budgetåret 1939/40 torde kunna minskas till 1,600,000 kronor.

I likhet med statskontoret och riksräkenskapsverket har jag intet att erinra mot skolöverstyrelsens beräkningar av anslagen till *hyresbidrag för undervisningslokaler* samt *underhålls- och materielbidrag*, vilka anslag därför böra uppföras med 180,000 kronor respektive 900,000 kronor.

Vad slutligen beträffar anslaget till *tjänstebostadsbidrag* må erinras, att jag i det föregående icke ifrågasatt någon ändring i de nu gällande bidragsgrunderna för nästa budgetår. Såsom skolöverstyrelsen framhållit, påverkar den fortgående rationaliseringen av folkskoleväsendet belastningen av detta anslag. Överstyrelsen har med hänsyn härtill beräknat detsamma till 3,100,000 kronor, innebärande en sänkning med 100,000 kronor. Ehuru det icke torde vara osannolikt, att minskningen torde kunna bli än större, anser jag mig böra biträda överstyrelsens, av de hörda myndigheterna utan erinran lämnade förslag.

Vad sålunda föreslagits innebär en minskning av de för motsvarande ändamål för budgetåret 1940/41 anvisade anslagen med 140,000 kronor och av de i årets åttonde huvudtitel för budgetåret 1941/42 beräknade anslagen med 90,000 kronor.

4. Hemställan.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för budgetåret 1941/42 anvisa

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ett förslagsanslag av kronor 1,000,000;

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler ett förslagsanslag av kronor 1,600,000;

dels till Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler ett förslagsanslag av kronor 180,000;

dels till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av kronor 900,000;

dels till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag ett förslagsanslag av kronor 3,100,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gösta Sandberg.